

Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Sözleşmeler Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Dünya, Çin'de başlayan, tüm dünyaya yayılan ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemik ilan edilen Covid-19 Koronavirüs salgını (**Koronavirüs**) nedeniyle olağanüstü bir döneme girmektedir. Birçok ülkeye sirayet eden ve binlerce kişinin ölümüne neden olan virüsün ticari hayat ve ekonomi üzerinde sarsıcı etki yaratması muhtemeldir. Özellikle karantina, seyahat yasağı, ithalat ve ihracat yasakları, fabrikaların durması gibi olumsuz gelişmeler, ekonomik bir darboğazın habercisi olarak görülmektedir.

Dünyanın en büyük mal ve hizmet sağlayıcısı Çin'de, Mart 2020 itibariyle üretimin %30'a kadar düştüğü kayıt altına alınmış olup başlı başına bu veri bile durumun ekonomik açıdan önemini gözler önüne sermektedir. Bu kapsamda ülkelerin, virüs salgınına karşı aldığı birçok tedbir bulunmakla birlikte bu tedbirlerin ve etkilerinin hukuki boyutu da önem arz etmektedir. Türkiye de, 18 Mart 2020 itibariyle açıkladığı Ekonomik İstikrar Kalkanı paketi ile sıkı bir şekilde bu konuda önlemlerini almaya hazır olduğunu göstermiştir.

Bu tip bir salgın durumunun, öngörülen koşullar da oluşursa bazı borçların gerek fiili gerekse de ekonomik nedenlerle hiç veya gereği gibi yerine getirilememesine neden olması beklenmektedir. Bu doğrultuda, söz konusu salgının hayatımıza girmesi ile birlikte, Türk sözleşmeler hukuku kapsamında karşımıza çıkabilecek temel konular aşağıdaki gibidir.

Koronavirüs salgını bir mücbir sebep midir?

Özellikle 2003 yılında yaşanan SARS virüsünden bu yana sözleşmelere eklenen mücbir sebep (*force majeure*) maddelerinde yer alan "salgın hastalık" ibaresine, günümüzde neredeyse tüm dünyada Koronavirüs salgınının dâhil olup olmadığı hususu tartışılmaktadır.

Türk hukuku uyarınca, mücbir sebebi tanımlayan veya objektif ölçütlerini belirleyen doğrudan bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple Yargıtay, her bir olayı özel durumları ve edimleri dikkate alarak değerlendirmektedir. Ancak mücbir sebep genel olarak borçludan kaynaklanmayan, dış kaynaklı, öngörülmesi mümkün olmayan ve tarafların sorumluluğunu gerektirmeyen bir durum olarak tanımlanabilir. Çeşitli hukuk sistemlerinde ve sözleşmelerde mücbir sebebe bağlanan sonuçlar birbirinden farklı olabilir. Bu bağlamda doğru bir karar verilebilmesi için sözleşmelerin dikkatle incelenmesi ve sözleşme hükümleri çerçevesinde karar verilmesi gerekmektedir.

Ancak Türk hukukunda genel itibariyle mücbir sebep, ifa imkânsızlığı ve aşırı ifa güçlüğü kurumları kapsamında değerlendirilmektedir. Bu çerçevede korona virüs salgınının sözleşmelere ve borçlara etkisi her bir somut olay ve borca etkisi kapsamında ayrı ayrı incelenmelidir. Burada özellikle, aşağıda önlemlere dair başlıkta bahsi geçen, yeni ve sıcak gelişme olarak 18 Mart 2020 tarihinde açıklanan Ekonomik İstikrar Kalkanı paketindeki önlemler değerlendirmelerimize ışık tutacaktır.

Koronavirüs salgını ifa imkânsızlığına yol açar mı?

Türk Borçlar Kanunu'nun 136. maddesi uyarınca, borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşırsa, **borç sona erer**. Burada imkânsızlıktan kasıt borcun borçlu dışındaki kişiler tarafından da yerine getirilememesidir. Hastalık, kaza, doğa olayları ve kamusal yasaklamalar, ifa imkânsızlığına yol açabilecek örnekler arasındadır. Somut bir örnek vermek gerekirse, konseri olan bir sanatçının konser gününde ses tellerinin ciddi şekilde hastalanması

ve bir eve yapılması gereken boyanın evin yanması sebebiyle yapılmaması örneklerinde ifa imkânsızlaşmıştır.

İfa imkânsızlığının sonucu olarak ise borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi geri vermekle yükümlü olup; henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını da kaybeder. Koronavirüs salgını bu bağlamda değerlendirildiğinde bu durumun ifa imkânsızlığına yol açması sınırlı durumlarda söz konusu olabilir. Örneğin sadece tek bir ülkeden tedarik edilebilen bir mal için ihracat yasağı getirilmesi gibi durumlarda ifa imkânsızlığından söz edilebilir. Ancak borçlanılan edimin bir başkası tarafından yerine getirilmesi mümkün ise ifa imkânsızlığından bahsedilemeyecektir. Örneğin yüksek fiyattan da olsa bir mal halen tedarik edilebiliyorsa burada imkânsızlıktan söz edilemez.

Bir borcun kararlaştırılan zamanda ifasının önünde kesin bir engel olmakla birlikte, ifanın daha sonraki bir zamanda mümkün hale gelebilecek olması durumu ise “geçici imkânsızlık” olarak adlandırılmaktadır. Sözü edilen hallerde, borcun, sözleşmenin gerektirdiği zamanda ifa edilmesi belirli bir olgu tarafından engellenmekle birlikte, zamanla bu engel ortadan kalkmakta ve borç ifa edilebilir hale gelmektedir. Koronavirüs salgını kapsamında henüz Türkiye’de söz konusu olmasa da, sokağa çıkma yasağı ve tüm kurum ve kuruluşların kapatılması gibi önlemler alınması durumunda bu önlemlerin geçici olması dikkate alındığında geçici imkânsızlıktan söz edilebilecektir. Ancak imkânsızlık geçici de olsa ifanın kesin bir zamanda yerine getirilmesi kararlaştırılmış ise ya da alacaklı için bu süreden sonra ifanın herhangi bir yarar sağlamayacağı anlaşıyor ise bu durumda yine “ifa imkânsızlığı” söz konusu olacak ve borç sona erecektir.

Bununla birlikte, borcun ifasındaki imkânsızlık ile borcun ifasında ortaya çıkan güçlükler (örn. döviz kurunun, enflasyonun öngörülemez bir şekilde artması) hukuken birbirinden ayrı mekanizmalardır. Eğer borcun ifası mümkün ise, borçlu ifayı gerçekleştirebilmekle birlikte olması gerekenden fazla zaman ve masraf yapıyor ve bu sebeple zarara giriyor olsa dahi, ifa imkânsızlaşmamıştır. Ancak, önceden öngörülemeyen haller sebebiyle işin yapılması güçleşiyor ise, bu durumda aşağıda bahsi geçen başlıkların incelenmesi gerekecektir.

Her şartta, bir sözleşme ilişkisindeki her bir edim için mevcut durum ayrı ayrı değerlendirilmeli, bu edimin imkânsızlaşıp imkânsızlaşmayacağı, imkânsızlaşmamakla birlikte güçleşip güçleşmeyeceği her bir somut olay özelinde ayrıca ele alınmalıdır.

Koronavirüs’ün aşırı ifa güçlüğü olarak değerlendirilmesi halinde sözleşmeler uyarlanabilir mi?

Türk Borçlar Kanunu’nun 138. maddesi borçluya, borcun ifasının önemli ölçüde zorlaştığı durumlarda, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeyi sonlandırma hakkını tanır.

Ticari hayatın yapı taşı olan sözleşmesel ilişkilerde ilk aşamada, taraflar arasında belirlenen süreye uymak ve edimlerin ifasını sağlamak, sözleşmeleri uygulanabilir hükümleri ile birlikte olabildiğince ayakta tutmak uzun vadede ticari ilişkileri korumak adına tercih edilmesi gereken bir yöntemdir. Ancak Koronavirüs salgını ve bunun engellenmesi amacıyla uygulanan tedbirler sözleşmelerin ifasını zorlaştırabilmekte ve aşırı ifa güçlüğü oluşturabilmektedir. Bu durumda borcun ifası dürüstlük kuralı uyarınca borçludan beklenemeyecekse borçlu, hâkimden sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilir ve bu mümkün değilse sözleşmenin sonlandırılmasını talep edebilir. Koronavirüs salgını ve bu nedenle alınan tedbirlerden doğrudan doğruya etkilenen ve sözleşmesel yükümlülüklerinin ifası bu nedenle zora düşen sektörlerde borçlular, sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilir. Ayrıca, bu salgının ülkedeki genel ekonomik durumu

bir tacirden beklenecek ölçünün ötesinde etkilemesi durumunda bunun aşırı ifa güçlüğüne neden olması halinde de sözleşmenin uyarlanmasına gidilebilecektir.

Benzer salgın hastalık hallerinde Yargıtay ne yönde karar vermişti?

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 27.06.2018 tarihli kararında da deprem, sel, yangın, salgın hastalık gibi doğal afetlerin mücbir sebep olarak kabul edildiği belirtilmiş olmakla birlikte Koronavirüs salgınının sözleşmelere etkisi olay bazlı değerlendirilmelidir.

Yargıtay, 13. Hukuk Dairesi'nin 1 E. 2009/9255 K. 2010/1706 ve 15.02.2010 tarihli kararında, kuş gribinin tavuk ve buna bağlı yan ürünlerin satışında bir düşüklüğe yol açtığı, yumurta piyasasının olumsuz etkilendiği ve yumurta fiyatlarının oldukça düştüğü; ancak bu durumların ifa engeli değil ifa güçlüğü oluşturduğuna karar verilmiştir. Burada Yargıtay, basiretli tacir olarak borçlunun sözleşme hükümleri ile bağlı olduğunun kabulünün zorunlu olduğuna hükmetmiştir. Her ne kadar Koronavirüs, kuş gribinin yarattığı etkilerden daha büyük bir etki yaratmaya başlamışsa da, karar Yargıtay'ın bakış açısını anlayabilmek adına iyi bir örnektir.

Koronavirüs salgını hakkında Türkiye'de bugüne dek alınan önlemler nelerdir?

Ticaret Bakanlığı; 6 Mart 2020 tarihli duyurusu ile Koronavirüs salgını sonucunda uçuşları durdurulan ve hakkında resmi olarak seyahat uyarısı yapılan ülkeleri içeren paket tur sözleşmeleri kapsamında Koronavirüs salgınının bir mücbir sebep hali olarak değerlendirildiğini duyurmuştur. Elbette burada, satın alınan paket turun Koronavirüs salgını nedeniyle iptalinde, turun destinasyonu belirleyici olacaktır. Satın alınan paket tur, uçuşları durdurulan veya seyahat uyarısında bulunan bir ülkeye ise bu durumun mücbir sebep olarak değerlendirileceğini vurgulayan Ticaret Bakanlığı, bu çerçevede tüketicinin seyahatine 30 (otuz) günden az bir süre kalsa da paket turu iptal edebileceğini belirtmiştir.

İçişleri Bakanlığı tarafından valiliklere gönderilen ek genelgede ise; Koronavirüs salgınından vatandaşları korumak ve salgının yayılmasını engellemek için Sağlık Bakanlığı ile yapılan değerlendirilmelerde; "Umuma Açık İstirahat ve Eğlence Yerleri" olarak faaliyet yürüten ve vatandaşların çok yakın bir mesafede bir arada bulunarak hastalığın bulaşma riskini artıracak, bu nedenle sinema, tiyatro, spor salonu, diskotek, bar ve gece kulüplerinin 16 Mart saat 10:00 itibarıyla geçici süreliğine faaliyetleri durdurulacağı belirtilmiştir. Bu faaliyet durdurma tedbiri ile birlikte ise, ilgili istirahat ve eğlence yerlerinin gerek kiralarının ödenmesi, gerek verdikleri hizmetler kapsamında hizmet bedellerin tahsili gibi konularda durumun geleceğinin ne olacağına dair pek çok soru işareti bulunmaktadır.

Ayrıca, kara, demir ve hava yollarında sınırlardan geçişlere kısıtlamalar getirilmesi, riskli bölgelerden gelenlerin karantina kuralına uymaları zorunluluğu getirilmesi, okulların tatil edilmesi ve uzaktan eğitime geçilmesi, kamu çalışanlarının yurt dışı görevlerinin ertelenmesi, spor müsabakalarının süresiz olarak ertelenmesi, birçok mahkeme tarafından acil olmayan duruşmaların ve diğer adli işlemlerin ertelenmesi gibi başkaca tedbirler de alınmıştır.

Bunun yanında sıcak bir gelişme olarak; "Ekonomik İstikrar Kalkanı" olarak adlandırılan, Koronavirüs salgınının etkilerini azaltmak için ekonomiye ilgili alınacak ve 100.000.000.000 Türk

Liralık paketi içeren tedbirler, 18 Mart 2020 tarihinde açıklanmıştır. Paketin içerisinde ise on dokuz ayrı tedbir yer almaktadır.

Özellikle bu not kapsamında yapılan değerlendirmeleri etkileyebilecek tedbirler olarak:

- i. perakende, AVM, demir-çelik, otomotiv, lojistik-ulaşım, sinema-tiyatro, konaklama, yiyecek-içecek, tekstil-konfeksiyon ve etkinlik-organizasyon sektörleri için Muhtasar ve KDV tevkifatı ile SGK primlerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ödemelerinin 6'şar ay ertelenmesi,
- ii. konaklama vergisinin Kasım ayına kadar uygulanmayacak olması,
- iii. salgınla ilgili tedbirlerden etkilendiği için nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemelerinin asgari 3 ay ötelenecek olması,
- iv. işlerinin olumsuz etkilendiğini beyan ederek talepte bulunan esnaf ve sanatkârların Halkbank'a olan kredi borçlarının, Nisan, Mayıs ve Haziran anapara ve faiz ödemelerinin 3 ay süreyle ve faizsiz olarak ertelenecek olması,
- v. virüsün yayılmasına karşı alınan tedbirlerin etkisiyle Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında temerrüde düşen firmaların kredi siciline "mücbir sebep" notu düşülmesinin sağlanması sayılabilir.

Böylece, bu paket ile alınan tedbirlerin yukarıda yaptığımız değerlendirmeler çerçevesinde, virüsün "mücbir sebep" olarak değerlendirilmesi yorumuna bizleri çok daha yaklaştırdığı söylenebilecektir. Tedbirlerden anlaşılacağı üzere, her bir tedbirin bahsettiği ilişki özelinde arka planda, borçlunun ifa güçlüğüne düştüğünün kabulü ve bu sebeple de başta vadelerin ertelenmesi olmak üzere uyarlamaya benzer çözümler yer almaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, Koronavirüs salgınının sözleşmesel yükümlülöklere etkisi olay bazlı değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmede ise; sözleşme konusu edimin ifasının zaman, mekân ve maliyet açısından güç ya da imkânsız olup olmadığı incelenerek yapılmalıdır. Bu aşamada, Koronavirüs salgını sınırlı durumlarda ifa imkânsızlığına yol açarak borçları sona erdirmekle birlikte salgın ve buna ilişkin tedbirlerden doğrudan etkilenen, özellikle de Ekonomik İstikrar Kalkanı paketinde açıklanan sektörlerde sözleşmelerin uyarlanmasına neden olabilecektir. İlerleyen günlerde, açıklanan bu paketin detayları ve uygulanması ile ilgili ikincil düzenlemelerin hayatı geçmesi ise kuvvetle muhtemeldir.

Süreç içerisindeki gelişmeleri takip ediyor ve siz değerli müvekkillerimiz ve dostlarımızın konu hakkındaki her türlü sorusunu memnuniyetle yanıtlıyor olacağız.

Saygılarımızla,

Gökçe Avukatlık Ortaklığı

Bu not, 20 Mart 2020 tarihinde bu tarih itibari ile söz konusu olan gelişmeler ışığında, konu hakkında genel bir bilgilendirme yapmak amacıyla hazırlanmış olup somut olaylar özelinde bir değerlendirme içermemektedir. Bu not vergisel konularda bir görüş içermez. Bu notta yer alan bilgiler her durum için özel koşullara bağılı olarak farklılık gösterebilir ve Gökçe Avukatlık Ortaklığı bu durumlardan sorumlu tutulamaz.